

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІНГВІСТИКИ ІМ.О.О.ПОТЄБИ

На правах рукопису

ГУЙВАНЮК Ніна Василівна

ФОРМАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ СПІВВІДНОШЕННЯ
В СИСТЕМІ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Спеціальність 10.02.02. - українська мова

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ - 1993

Робота виконана у відділі граматики української мови
Інституту української мови АН України.

- Нгуковий консультант - доктор філологічних наук
академік АН України
Русанівський Віталій Макарович
- Офіційні опоненти: доктор філологічних наук
професор Кононенко В.І.
доктор філологічних наук
професор Дудик П.С.
доктор філологічних наук
професор Бевзенко С.П.
- Провідна організація - кафедра української мови
Одеського державного університету

Захист відбудеться "15" лютого 1994 року о 15 годи-
ні на засіданні спеціалізованої ради Д.016.28.01 для захисту ди-
сертації на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук
при Інституті мовознавства ім.О.О.Потебні АН України /252001,
Київ-І, вул.Грушевського, 4/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту
мовознавства та Інституту української мови АН України.

Автореферат розіслано "14" січня 1994 р.

Учений секретар
спеціалізованої ради
доктор філологічних наук

Н.Г. ОЗЕРОВА

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00756635 (W)

У результаті мовної еволюції та всезростаючих комунікативних потреб мова перетворилася, за висловленням Л.В.Щерби, в "досить складну систему більш чи менш синонімічних засобів, так чи інакше співвіднесених один з одним". Співвідносі у формально-семантичному плані мовні засоби постійно перебувають у полі зору лінгвістів. Особливо актуальним є дослідження формально-семантичних співвідношень /ФСС/ у галузі синтаксису, що вивчає одиниці мови, які безпосередньо співвідносять повідомлюване з реальною дійсністю, з процесом комунікації, з актом мовлення, охоплюючи як зовнішню, так і внутрішню, інтелектуальну й емоційну сфери життя. Однак проблема ФСС у синтаксисі поки що остаточно не розв'язана.

Об'єктом дослідження в дисертації є ФСС, під якими розуміються регулярні можливості потенційної взаемосубституції двох чи більше інформативно ідентичних синтаксичних одиниць, об'єднаних спільним чи близьким граматичним значенням, але відмінних граматичною формою і відтінками семантики. Так, наприклад, у синтаксисі існують ФСС, пов'язані з експліцитним та імпліцитним вираженням семантико-граматичних категорій речення, із "спрощенням", "скороченням", "конденсацією", "структурною редукцією", чи, навпаки, з "розгортанням", "ускладненням" семантики висловлень різними смислами суб'єктивного, стилістичного й прагматичного характеру, з актуалізацією компонентів чи сегментів висловлення тощо. Предметом дослідження були синтаксичні одиниці різних рангів /синтаксеми, словосполучення, прості й складні речення, а також дискурсивні поєднання речень - надфразні єдності/ у плані ФСС.

Актуальність теми дисертації полягає в тому, що відображає один з аспектів загальної лінгвістичної проблеми - системного аналізу синтаксичних одиниць з боку їх структури та семантики, зокрема, з'ясування, в який спосіб конкретний "формальний зразок співвідноситься з іншими, яке місце він займає в синтаксичній системі мови"¹. У зв'язку з цим актуальним є комплексний аналіз ФСС у системі синтаксичних одиниць української мови з урахуванням різноманітності їх структури, семантики, функціональних та комунікативних характеристик.

Крім того, дослідження ФСС висвітлює досить цікавий аспект синтаксису як динамічної системи функціональних одиниць, взаємопов'язаних різними відношеннями /дериваційними, трансформаційни-

ми, парадигматичними та ін./, вивчення яких тільки-но розпочинається в українському мовознавстві.

Однією з причин недостатнього висвітлення ФСС синтаксичних одиниць є те, що вони в основному були предметом стилістичного синтаксису і розглядалися як "синоніми", "варіації", "паралельні конструкції", пов'язані спільністю основного змісту. Широке розуміння синтаксичної синонімії не дало змоги ученим глибше проникнути в су-ть явища формально-семантичної співвіднесеності. Складність проблеми ФСС та її нерозробленість пояснюється такими факторами: 1/ неможливістю провести чіткі межі між потенціями віртуальних мовних знаків та їх фактичними реалізаціями, оскільки синтаксична система перебуває в постійному розвитку; 2/ труднощами у диференціації явищ синхронії й діакронії; 3/ великою кількістю й різноманітністю фактичного матеріалу /співвідносних засобів передачі різноманітних відношень у синтаксисі; 4/ різноманітністю й своєрідністю ієрархічної системи синтаксичних одиниць різних рангів /синтаксем, монопредикативних, напівпредикативних, співпредикативних та поліпредикативних конструкцій/, між якими встановлюються відношення функціональної еквівалентності; 5/ нерозв'язаністю цілого ряду проблем синтаксичної номінації, номінативної деривації, функціонального й комунікативного синтаксису української мови. У зв'язку з цим актуальним є і питання типології ФСС, враховуючи системність та ієрархічність синтаксичної будови української мови.

Поглиблений аналіз формально-граматичної і семантичної природи синтаксичних одиниць, що здійснюється останнім часом в українському мовознавстві В.М.Русанівським, І.Р.Вишованцем, К.Г.Героденською, О.К.Безпояско, С.Я.Брмоленко та ін. з урахуванням функціонально-комунікативних характеристик мовних засобів, а також референційно-денотативна концепція семантики речення, представлена у працях Т.П.Ломтева, В.Г.Гака, О.В.Падучевої, Н.Д.Арутюнової, В.І.Кононенка та ін., поставили на часі потребу по-новому висвітлити і проблему ФСС. Референційний підхід до вивчення семантики синтаксичних одиниць пов'язаний насамперед з ономотологічною функцією мови і з процесом номінативної деривації, тобто номінації події, факту чи ситуації дійсності у тісному зв'язку з процесом граматичного структурування /синтаксування/. Внаслідок різного структурування речення, що мають спільну референційно-інформативну семантику, вступають у ФСС. Таким чином, актуальність реферованого дисертаційного дослідження полягає насамперед у тому, що ФСС у синтаксисі аналізуються на основі ком-

плексного підходу, тобто в номінативному, структурному, семантичному, функціональному й комунікативному аспектах.

У зв'язку з цим вводиться поняття про кореферентність, що лежить в основі ФСС синтаксичних одиниць як знаків номінації, що мають спільне референтне значення чи спільний інформативно-референційний смисл.

Метою дисертаційного дослідження є висвітлення проблеми ФСС синтаксичних одиниць різних рангів з урахуванням їх системного характеру, багатоаспектності в плані синтаксичної номінації, різноманітності в плані номінативної деривації й парадигматики.

Мета дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

1/ уточнити зміст і категоріальний статус понять, безпосередньо пов'язаних з проблемою ФСС і насамперед з поняттям кореферентності синтаксичних одиниць, враховуючи їх синтагматичні й парадигматичні зв'язки;

2/ розкрити природу явища кореферентності та відмежувати його від таких понять, як "синтаксична синонімія", "синтаксична варіантність", "синтаксична деривація", "синтаксичні трансформації", "синтаксичні парадигми" тощо;

3/ проаналізувати синтаксичні одиниці української мови як систему співвідносних конструкцій на основі відомостей про їх генезис, схарактеризувати зовнішні та внутрішні причини синтаксичної похідності функціонально-еквівалентних одиниць;

4/ визначити загальні передумови та критерії кореферентності синтаксичних одиниць;

5/ дослідити засоби /актуалізатори/ експліцитного й імпліцитного вираження референтних значень у синтаксичній системі української мови; обґрунтувати взаємозв'язок лексичних, морфологічних та синтаксичних виразників референтних значень у процесі номінативної деривації;

6/ схарактеризувати синтаксичні одиниці як систему номінативних знаків /синтаксем, словосполучень, елементарних речень-висловлень, сегментів висловлень, неелементарних, складних та дискурсивних висловлень, що перебувають у ФСС на формально-граматичному, семантико-синтаксичному й комунікативно-актуалізаційному рівнях;

7/ визначити структуру інформативно-референційного смислу співвідносних конструкцій та характер ускладнюючих експонентів;

8/ подати кореферентні співвідношення синтаксичних одиниць як номінативні ряди, репертуари кореферентних репрезентантів тієї чи іншої ситуації дійсності або її фрагмента, з'ясувати місце кореферентних парадигм у синтаксичній парадигматиці;

9/ визначити та проаналізувати основні типи ФСС у синтаксисі української мови.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній пропонується системний, комплексний підхід до вивчення ФСС одиниць синтаксису з урахуванням їх ономастологічних характеристик. Вперше в українському мовознавстві запроваджується поняття про кореферентність, яка лежить в основі ФСС, визначаються передумови та критерії кореферентності синтаксичних одиниць, аналізуються основні типи кореферентних співвідношень.

У дисертації зроблено також спробу розмежувати такі близькі, але не тотожні поняття, пов'язані з проблемою ФСС у синтаксисі, як кореферентні та синонімічні відношення.

На захист виносяться такі положення:

1. Дослідження ФСС у синтаксисі повинно будуватися на комплексному підході з урахуванням структурних, семантичних, функціональних та комунікативних характеристик синтаксичних одиниць різних рангів як знаків номінації й номінативної деривації.

2. В основі ФСС лежить кореферентність - відношення референційної тотожності й функціональної еквівалентності.

3. Одиницями кореферентних співвідношень є синтаксеми, поєднання синтаксем, граматичні речення /висловлення/ та поєднання речень /дискурсивні висловлення/. У кореферентні співвідношення вступають як одиниці одного рангу, так і одиниці різних рангів.

4. Кореферентними є два чи більше висловлень, що мають спільний інформативно-референційний зміст, тобто інформацію, яка передається мовцем і сприймається співбесідником.

5. Кореферентність синтаксичних конструкцій пов'язана з варіантами структурування та з актуалізацією /співвіднесенням віртуального мовного знака з дійсністю відповідно до потреб мовленевої ситуації/.

6. Основними актуалізаторами, що беруть участь у передачі мовнореферентних значень, є насамперед співвідносні лексичні засоби, службово-лексичні, функтиви, граматичні формативи, а також синтаксично-комунікативні /інтонація, словопорядок тощо/.

7. Кореферентна співвідносність синтаксичних одиниць забезпечується такими факторами: 1/ діями загальномовних тенденцій на певному етапі розвитку мови; 2/ синтаксичною похідністю одних форм та конструкцій від інших; 3/ близькістю ономастологічних характеристик складових компонентів висловлення; 4/ комунікативно-

прагматичними інтенціями мовців; 5/ потенційною здатністю співвідноситися з тим самим референтом дійсності.

8. Критеріями кореферентності синтаксичних одиниць є: 1/ референційна тотожність; 2/ функціональна еквівалентність; 3/ лексичний паралелізм основних компонентів висловлень; 4/ ізофункціональність рівнорівневих одиниць синтаксису; 5/ відмінності в ієрархізації структури інтерпретаційних смислів; 6/ взаємотрансформації та взаємособституції; 7/ регулярна відтворюваність у мові та мовленні.

9. На основі варіантного структурування мовних одиниць виділяється п'ять основних типів кореферентних співвідношень у синтаксисі: 1/ модифікаційні; 2/ транспозиційні; 3/ інтерверсивні; 4/ метатаксічні; 5/ комунікативно-актуалізаційні.

Теоретичне й практичне значення роботи. Аналіз синтаксичної системи української мови в плані ФСС синтаксичних одиниць різних рангів та введення поняття про кореферентність дасть змогу глибше пізнати своєрідність їх системної організації, з'ясувати особливості граматичної семантики, потенційні функціональні й стилістичні можливості в плані національної специфіки українського синтаксису. Дисертація збагачує теорію синтаксичної семантики, синтаксичної номінації, номінативної деривації, функціонального синтаксису й функціональної ономанології. Системний аналіз співвідносних конструкцій послужить основою для поглибленого оволодіння синтаксичним багатством рідної мови, а також для подальших типологічних досліджень таксонімічного типу. Основні теоретичні положення дисертації та використаний у ній великий фактичний матеріал, що всебічно відображає ФСС у синтаксисі, мають безпосередній вихід у практику викладання української мови у школі та вузі, а також можуть бути використані при написанні підручників та навчальних посібників, при підготовці словника-довідника синтаксичних варіантних форм. Окремі навчальні посібники, зокрема збірники вправ і завдань з синтаксису, в яких є спеціальні розділи про ФСС, навчально-методичні посібники використовуються в процесі викладання курсу синтаксису української мови, при читанні спецкурсів, у науково-дослідній роботі студентів у Чернівецькому університеті та інших вузах України.

Матеріалом дослідження стали спеціально дібрані й систематизовані вибірки фактичного матеріалу з різних функціональних стилів сучасної української мови: з художніх, публіцистичних та науково-популярних текстів, з фольклору та з усного розмовного мовлення /більше 200 тисяч прикладів/, а також матеріали Лексичної

картотеки Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні АН України.

Методологічно дослідження ґрунтується на врахуванні діалектичної єдності мови і мислення, форми і змісту мовних одиниць, асиметричної природи номінативних знаків, динамічного характеру синтаксичної системи української мови в цілому. Тракткування функціональної еквівалентності мовних одиниць в аспекті синтаксичної номінації базується на розумінні людського пізнання як двоєдиного процесу, що складається з об'єктивного й суб'єктивного у сприйнятті та відтворенні мовцем реальної дійсності.

Методи дослідження. При системно-комплексному підході до проблеми ФСС як основний використовувався описовий метод. Крім того, автор послуговувався методом зіставлення, компонентно-опозиційним, методом трансформацій та методом субституцій. Використовувався також метод контекстуально-семантичного аналізу, суть якого полягає насамперед у встановленні функціонально-семантичного статусу мовних одиниць як комунікативних варіантів висловлень.

Апробація роботи. Робота апробувалася на засіданнях Вченої ради Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні та відділу граматики Інституту української мови АН України. Наукові доповіді з теми дисертації виголошувалися на виїзному Пленумі Наукової ради Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні АН України /Кривий Ріг,1991/, на міжнародних /Дніпропетровськ, 1975, 1988; Москва, 1975, 1977, 1988, 1989; Ужгород, 1978; Тернопіль, 1989; Чернівці, 1987, 1989; Івано-Франківськ, 1993/, республіканських та регіональних /Чернівці, 1984, 1988, 1990; Одеса, 1987; Луганськ, 1988; Дніпропетровськ, 1988; Тернопіль, 1989; Донецьк, 1990; Житомир, 1983, 1985; Ніжин, 1987; Львів, 1990, 1992; Кам'янець-Подільський, 1992/ наукових конференціях. З теми дисертації опубліковано 34 праці загальним обсягом 119,57 друк.арк.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, приміток та списку використаної літератури.

У в с т у п і обґрунтовано актуальність і новизну дисертаційної роботи, визначено об'єкт та матеріал дослідження, сформульовано мету та основні завдання, теоретичне й науково-практичне значення, подано перелік теоретичних положень, які виносяться на захист.

У першому розділі "Кореферентність, або номінативно-функціональна співвіднесеність синтаксичних одиниць" обґрунтовується поняття про кореферентні співвідношення в синтаксисі, з'ясовуються

основи кореферентності, визначаються співвідносні актуалізатори референтних значень. Поняття про кореферентність /від лат. *co* - префікс, що означає сумісність і референт - від лат. *referens /referentis /* - той предмет думки, з яким співвідноситься певне мовне вираження, відображений у свідомості елемент об'єктивної дійсності¹/ - це насамперед поняття, яке об'єднує два чи більше мовних засоби, що мають спільний референт. У "Лингвистическом энциклопедическом словаре" кореферентність трактується як "референційна тотожність - відношення між компонентами висловлення, які означають той самий позамовний об'єкт чи ситуацію, тобто мають той самий референт"².

Поняття про кореферентні відношення як різновид ФСС у синтаксисі ґрунтується на теоретичних засадах чеських мовознавців про те, що серед системно-семантичних зв'язків, крім синонімії й омонімії, в синтаксисі існують відношення омосемії³, тобто відношення різноструктурних одиниць, що мають однакове значення /однаковий смисл/, наприклад: "Я пишу" і "Пишу"; "Вечір вечоріє" і "Вечоріє"; "Материна хустина" і "Хустина матері"; "Чекати весни" і "Чекати на весну"; "Бігти стежиною" і "Бігти по стежині"; "Народився тисяча дев'ятсот тридцятого року" і "Народився у тисяча дев'ятсот тридцятому році" тощо.

Кореферентні відношення визначаються в дисертаційному дослідженні як омосемічні, що встановлюються між мовними знаками, які позначають той самий позамовний об'єкт, ознаку, озгнку ознаки чи загалом ситуацію дійсності або її фрагмент.

В основі кореферентності лежить референційна тотожність й функціональна еквівалентність синтаксичних одиниць як знаків номінації й номінативної деривації. Кореферентні співвідношення утворюються на основі взаємодії мовнореферентних значень синтаксичних одиниць. У поняття мовнореферентного значення входить власне референтно /денотативне/ значення номінативної одиниці, ономазіологічне /частиномовне/ значення словоформ та синтаксичне /конструктивне/ значення словоформи чи схеми речення в цілому.

Кореферентні ФСС утворилися в процесі історичного розвитку синтаксичної системи української мови і є результатом інтелек-

1 Див.: Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. - М., 1966. - С.364.

2 Див.: Лингвистический энциклопедический словарь. - М., 1990. - С.243.

3 Скаличка В. Асимметрический дуализм языковых значений // Пражский лингвистический кружок. - М., 1967. - С.110.

туально-комунікативної діяльності мовців. Вони об'єднують мікросистеми співвідносних засобів вираження предикативних і непередикативних /атрибутивних, об'єктних, локальних, темпоральних, каузальних та ін./ значень. Зміни у мові, що спричинилися до появи ФСС у синтаксисі, пов'язані з конкретною історією народу - творця мови, з активними і пасивними контактами з іншими мовами, а також із всезростаючими потребами мовців. Крім того, зміни, що зумовлювали появу нових знаків номінації і "затирання" старих, які продовжують певний час залишатись в арсеналі віртуальних знаків, пояснюються діянням внутрішньомовних тенденцій. Основною такою тенденцією є загальномовна тенденція асиметричного дуалізму між змістом і формою мовних одиниць як знаків номінації. Процес становлення синтаксичної системи української мови проходив у вигляді змін функціональних співвідношень на синтагматичному й парадигматичному рівнях. Появу функціональних еквівалентів зумовили, зокрема, такі загальні тенденції: 1/ до уточнення, увиразнення уже існуючих засобів; 2/ до диференціації членів речення та видозміни функціональних співвідношень між компонентами простого речення; 3/ до конкретизації мовного вираження; 4/ до мовної економії та спрощення синтаксичних конструкцій; 5/ до семантичного ускладнення існуючих синтаксичних структур; 6/ до підвищення експресивності мовних засобів. Так, під впливом тенденції до уточнення існуючих раніше мовних засобів відбулися такі мовні процеси, як зосередження присудковості у дієслові, що зумовило появу ФСС у системі дієслівних та іменних речень; перехід від синтетизму до аналітизму, що спричинив появу багатьох ФСС у системі односкладних та двоскладних речень. Діянням тенденції до диференціації членів речення та видозміни функціональних співвідношень між компонентами структури речення пояснюються: 1/ витіснення чи обмеження морфологізованих засобів вираження компонентів речення та заміна їх неморфологізованими; 2/ розширення функцій інфінітива; 3/ заміна других /узгоджуваних/ предикативних відмінків орудним предикативним чи прийменниково-відмінковою формою та ін. Ці процеси зумовили появу в синтаксисі великої кількості ФСС.

Аналіз ФСС у плані синтаксичної номінації й номінативної деривації дає змогу визначити основні передумови кореферентності синтаксичних одиниць. В основі кореферентності лежить віртуальний /потенційний/ характер омосемії мовних одиниць, що передбачає наявність декількох актуалізованих варіантів в конкретних актах мовлення.

Кореферентні співвідношення забезпечують, зокрема, такі фактори: 1/ існування різних типів прямономінативних та непрямономінативних найменувань, фразеологізованих, ексцентричних тощо; 2/ співвідносне використання експліцитних та імпліцитних актуалізаторів тих самих референтних значень; 3/ близькість ономасіологічних характеристик різних частин мови /непохідних, первинних, та похідних від них, вторинних/, що вживається в тій самій синтаксичній позиції; 4/ прагматичний характер висловлень, познання диктумних і модусних значень, які формують інформативно-референтний смисл кореферентних засобів; 5/ потенційна здатність до варіювання /зміни ієрархізації/ експонентів смислів в інформативно-референтній структурі висловлень; 6/ потенційна здатність синтаксичної одиниці до варіативного структурування /модифікаційної, транспозиційної, інтерверсивної, метатаксічної та комунікативно-актуалізаційної видозміни/; 7/ потенційна спроможність до структурного та семантичного ускладнення; існування багатьох синтаксичних одиниць, що мають синкретичні /симультанні/ значення; 8/ ізофункціональність /позиційно-функціональна еквівалентність/ синтаксичних одиниць різних рангів; 9/ регулярна можливість взаємозаступи та відтворюваність у мові і мовленні.

Кореферентність синтаксичних одиниць є однією з важливих характерних рис їх функціонування. Виявлення кореферентних співвідношень повинно бути складовою частиною загального синтаксичного аналізу, який може здійснюватися на декількох рівнях: 1/ формальному /аналіз співвідносних форм, структурних схем та моделей/; семантичному /аналіз співвідносних однопозиційних та різнопозиційних омосемічних синтаксем, висловлень з омосемічною структурою/; 3/ функціональному /аналіз функціонально-еквівалентних форм і конструкцій/; 4/ номінативно-комунікативному /аналіз кореферентних форм і конструкцій як комунікативних варіантів/.

У другому розділі "Кореферентність і синонімія. Критерії кореферентності синтаксичних одиниць" з'ясовуються відмінності між поняттям кореферентності та синтаксичної синонімії, визначаються критерії кореферентності, обґрунтовуються поняття про інформативно-референтний смисл висловлень та його різновиди.

Більшість мовознавців називають співвідносні засоби вираження різноманітних референтних значень синтаксичними синонімами чи синтаксичними варіантами, часто не розрізняючи цих понять. Проте ці поняття не тотожні. Варіантність мови – це, насамперед, спосіб її існування як системи, її фундаментальна властивість,

що стосується паралельного функціонування мовних одиниць різних рівнів /фонем, морфем, лексем, синтаксем, речень, надфразних одиниць/.

Називаючи співвідносні одиниці то синтаксичними синонімами, то синтаксичними варіантами, учені намагаються розмежовувати ці поняття за "ступенем значеннєвої близькості" /З.Д.Попов, Т.Л.Кожєвникова, Є.Й.Шендельс, Н.І.Семенюк, З.І.Іваненко, І.Р.Вихованець та ін./ чи за відношенням до форми /варіанти/ та змісту синтаксичних одиниць /К.І.Ходова, В.І.Кононенко, С.Я.Брмоленко та ін./.

В основу переважної більшості визначень синтаксичних синонімів покладено досить загальний і неоднозначний критерій - "тотожності", "подібності", "близькості" чи "спільності" значення /сміслу/, що призводить до нечіткого розуміння цього поняття, як "факту смислових рівнянь". Ще ширше трактується синтаксична синонімія, коли за основний критерій береться "логічна еквівалентність". За цим критерієм синтаксичними синонімами вважаються і висловлення з різнолексичними компонентами, як-от: "У наш час мало милосердя", "У наш час бракує милосердя", "У наш час не вистачає милосердя", "У наш час милосердя в дефіциті", "Де в наш час знайдеш милосердя?", "Хіба в наш час не бракує милосердя?", "Чи часто в наш час зустрінеш милосердя?" і под. Логічними синонімами можна вважати й інші засоби паралельного функціонування. Наприклад: 1/ конверсивні конструкції /типу "Петро нижчий від Миколи" - "Микола вищий від Петра", "Студент складає екзамен професорові" - "Професор приймає екзамен у студента"/; 2/ близькі за значенням структури, що різняться лексичним чи фразеологічним вираженням окремих компонентів /"Хворий почуває себе вже ліпше" - "Хворому вже ліпше" - "Стан хворого поліпшується"/; 3/ перифрастичні й образні висловлення /"Син схожий на батька" - "Син - копія батька" і под./.

Широке розуміння синтаксичної синонімії протиставляється вузькому, коли синтаксичними синонімами вважаються лише форми і конструкції з однаковим граматичним значенням /І.І.Ковтунова, І.М.Жилін, Ю.С.Долгов та ін./.

Проте вузьке розуміння синонімічних відношень не дає змоги системно охопити усі типи ФСС у синтаксисі, в тому числі і ті, що об'єднують мовні одиниці з різним граматичним значенням.

З активізацією функціонально-синтаксичних досліджень, з появою нових напрямків аналізу семантики синтаксичних одиниць, а також таких теорій, як "синтаксична номінація", "синтаксична деривація", "функціональна онематологія" тощо, з'явилася можливість

по-новому осмислити проблему ФСС в синтаксисі, зокрема, розмежувавши синонімічні та кореферентні відношення.

Синтаксичні синоніми в широкому розумінні - це "корелюючі синтаксичні конструкції, які передають семантичну інформацію /співвіднесеність з тим самим референтом/ в системі мови /системні синоніми/ чи в мовленні /контекстуальні синоніми/ за рахунок варіювання семантичного змісту конституюючих ці конструкції лексем /ідеографічні синтаксичні синоніми/ чи граматичних форм /різноструктурні синтаксичні синоніми/ чи лексико-граматичних засобів вираження мовних значень /лексико-граматичні синтаксичні синоніми/ при відсутності додаткової інформації або при її наявності /хронологічні, стилістичні, соціальні й територіальні синоніми"/¹.

Не відкидаючи терміну "синтаксичні синоніми" у широкому розумінні /він може стосуватися будь-яких паралельних засобів вираження, об'єднаних спільним змістом/, для більш чіткого й системного аналізу ФСС в синтаксисі вводиться поняття про кореферентні одиниці. Кореферентними є омосемічні одиниці, що визначаються відношенням до того самого референта, ізофункціональністю, різноструктурністю при тотожності лексико-фразеологічного складу, яка забезпечується спільнокоренегістю лексем, експліцитним чи імпліцитним вираженням референтних значень тощо.

Кореферентними є висловлення, що мають спільний репрезентативний смисл в інформативно-референтійному змісті. Репрезентативний смисл є основним, власне номінативним /"зовнішньоситуаційним" "фактичним", "денотативним" тощо/, і зберігається за будь-якого способу структурування в процесі номінативної деривації. Інформативно-референтійну структуру висловлення - простого речення складають, крім основного репрезентативного, такі смисли: 1/ інтерпретаційні; 2/ прагматичні; 3/ авторизовані; 4/ актуально-ієрархізуючі та 5/ емоційно-експресивні. Так, інтерпретаційні смисли пов'язані безпосередньо з "семантикою схеми" та ономазіологічними характеристиками компонентів висловлення. Наприклад, речення "В аудиторії шумно" // "В аудиторії шум" // "В аудиторії шумлять" маючи спільний репрезентативний смисл, розрізняються насамперед інтерпретаційними смислами: у першому дія-стан мислиться як незалежна від суб'єктів, у другому повідомляється про наявність певного стану як окремої субстанції, а в третьому виражається дія, пов'язана з неозначеним, але існуючим суб'єктом /чи суб'єк-
І Царева Г.В. О синтаксических синонимах // Синонимия и функциональная взаимозаменяемость на различных уровнях языковой структуры. - Нальчик, 1976. - С.132.

тами/. Кореферентні висловлення "Вона задрісна" і "У ній задрісці!", маючи спільний репрезентативний смисл, розрізняються додатковими емоційно-експресивними експонентами інформативно-референційного змісту.

Актуально-ієрархізуючі смисли залежать значною мірою від комунікативного завдання й актуального членування висловлення. Порівняймо кореферентні висловлення з різними актуально-ієрархізуючими смислами: "Не обов'язково бути великим знавцем, щоб відчувати глибину маминої пісні" /В.Скуратівський/ // "Бути великим знавцем -необов'язково, щоб відчувати глибину маминої пісні" // "Щоб відчувати глибину маминої пісні - необов'язково бути великим знавцем" і под.

Окремі смисли можуть оформлятися пропозиційно і вважатися основними, інші є доповнючими, додатковими. Чимало компонентів висловлення є носіями синкретичних смислів. Наприклад, у реченні "Студент через хворобу не з'явився на сесію" синтаксема "через хворобу" містить значення причини і потенційного предиката, тому кореферентним з ним є речення "Студент захворів і не з'явився на сесію".

Третій розділ дисертації "Типи кореферентних співвідношень У синтаксисі української мови" є основним. У ньому з'ясовуються питання про місце в синтаксичній системі української мови кореферентних парадигм, про співвідношення поняття кореферентності з поняттям синтаксичної деривації та синтаксичних трансформацій; на широкому фактичному матеріалі аналізуються п'ять основних типів кореферентних співвідношень. Виділення типів кореферентних співвідношень синтаксичних одиниць ґрунтується на різних типах структурування /синтаксування/ висловлень у процесі номінативної деривації.

Трансформаційні й кореферентні співвідношення об'єднує спосіб, метод перетворення однієї мовної структури в іншу. Однак поняття про можливі трансформаційні видозміни мовної форми чи конструкції, безперечно, не збігається з поняттям про їх кореферентність.

Синтаксична деривація як процес утворення похідних синтаксичних одиниць від первинних мовних знаків без зміни їх лексичного значення тісно пов'язана з проблемою кореферентності, оскільки між первинними і вторинними формами та конструкціями за таких умов встановлюються кореферентні відношення. Проте ці близькі поняття розрізняються насамперед об'єктом дослідження. Оскільки поняття кореферентності пов'язане із співвідносними синтаксич-

ними одиницями на основі їх формально-семантичних видозмін, синтаксичних реалізацій, то його можна підвести під поняття кореферентних парадигм. В окремі типи кореферентних парадигм можуть бути об'єднані співвідносні синтаксичні одиниці відповідно до типу їх видозмін: модифікаційні, інтерверсивні, метатаксичні та комунікативно-актуалізаційні.

Типи кореферентних співвідношень охоплюють всю систему синтаксичних одиниць. Вони простежуються на таких рівнях: 1/ синтаксемному; 2/ на рівні співвідносних простих речень; 3/ складних речень і 4/ дискурсивних висловлень. У кореферентні співвідношення вступають як одиниці одного рангу, так і різних рангів. Модифікаційні та транспозиційні співвідношення простежуються як на рівні окремих висловлень, так і на рівні словосполучень. Інтерверсивні, метатаксичні та комунікативно-актуалізаційні співвідношення виділяються лише на рівні окремих висловлень та зв'язного мовлення.

Модифікаційними є формальні видозміни тієї самої синтаксеми чи конструкції без зміни їх основного граматичного значення. Засобами, що "модифікують" часткові граматичні значення синтаксеми чи синтаксичної конструкції, є: 1/ відмінкові закінчення іменників /займенників/, прикметників, дієприкметників; 2/ відмінювано-особові закінчення дієслів; 3/ деякі прикметникові та дієслівні префікси й суфікси; 4/ прийменники; 5/ частки; 6/ дієслова-зв'язки; 7/ десемантизовані елементи в плеонастичних сполученнях; 8/ редуковані форми; 9/ сполучники; 10/ відносні займенники та займенникові прислівники, що вживаються у ролі функтивів складних речень.

У дисертації проаналізовано основні типи модифікаційних співвідношень у сфері предикативних синтаксем /предикованої і предикуючої/; у сфері непередикативних синтаксем /атрибутивних, об'єктних, локативних, темпоративних, каузативних, допустових, мети, умови, способу дії, міри та ступеня, зіставно-видільних/, а також у сфері складних речень. Модифікаційні співвідношення на рівні предикативних синтаксем безпосередньо стосуються структурування граматичної основи /мінімальної структурної схеми/ речення, тобто пов'язані з категорією об'єктивної модальності. Серед предикованих синтаксем виділяються, наприклад, такі модифікації суб'єктів-підметів двоскладних речень: "Три брати /трое братів/ поселилися в одному селі"; "П'ятеро студентів /п'ятеро із студентів/ взяли участь у страйку"; "Біля кожних воріт два сторожі /по два сторожі/ сидять"; "Десяток зайців /з десяток зайців/ плило на крижині" тощо. При модифікаційних видозмінах суб'єктного компонента

змінюється відповідно його семантична якість. Крім загальної додаткової вказівки на кількість суб'єктів-підметів, модифікація форми зумовлює появу нових семантичних відтінків, а саме: збірності, вибірковості, розподільності, приблизності та ін.

У модифікаційних кореферентних співвідношеннях досить часто перебувають предикуючі синтаксеми. Актуалізаторами кореферентних значень є особові закінчення дієслів, частки, повтори; в іменних присудках – десемантизовані елементи плеонастичних синтаксично неподільних словосполучень, різні відмінкові закінчення іменної частини, тип зв'язки, експліцитне чи імпліцитне її вираження /нульовий показник/ тощо. В основі кореферентних співвідношень предикуючих синтаксем лежать додаткові семантичні й модально-експресивні відтінки повноти / неповноти дії, тривалості, раптовості, експресивності, початку дії, повинності та ін. Вони зумовлюються, наприклад, також видозміною зв'язку координації за умови вираження інфінітивами чи незмінними так званими усіченими формами дієслів, як-от: Я їй розказувати, а вона сміятися та радіти /М.Вовчок/. Я, бацся, каганець усе ховав під світку, Та якось тее... зирк - горить /Л.Глібов/.

Модифікація форм простого дієслівного присудка здійснюється також способом ускладнення повторами і частками. Так, способом вираження високого ступеня інтенсивності дії є тавтологія / повторення тієї самої форми, як-от: "Шукали-шукали, бідкались-бідкались, та й знов до Паценка" /Б.Грінченко/; повторення інфінітива типу говорити говорить, мовчати мовчить і под.; стійкі вирази з орудним тавтологічним типу "криком кричати", "сном не снити та ін./.. В ускладненні присудків української мови беруть участь частки як, як не, коли, де, наче, мов, начебто, буцімто тощо.

У сфері засобів вираження іменної частини складеного присудка виділяються такі основні типи модифікаційних співвідношень: 1/ взаємозамінні форми орудного-називного; 2/ називного- орудного - знахідного з прийменником за; 3/ називного - орудного - місцевого множини з прийменником в/у; 4/ орудного - називного - порівняльного звороту. Вирішальними факторами використання співвідносних форм є семантика імені та його лексико-морфологічний тип; семантика зв'язки та її граматична форма, а також комунікативно-актуалізаційні фактори, як, наприклад, відсутність зв'язки. Пор.: "Хлопець виявився негідником" // "Хлопець - негідник".

Форми орудного і називного відмінків у сучасній українській мові є основеними кореферентними засобами вираження предикативної ознаки /найчастіше значення кваліфікації й ідентифікації суб'єкта-

підмета/, хоч мають певну специфіку і в семантичному, і в стилістичному плані. Значно рідше іменна частина присудка виражається знахідним відмінком з прийменником за, здебільшого за умови, коли присудковим іменем /переважно назвою істоти/ передається тимчасова, нестала, непостійна ознака, з виразним відтінком заступництва, пор.: "Йому я стану за дитину" /Т.Шевченко/. "Батько її був у економії за прикажчика" /Б.Грінченко/. Незначне місце в системі кореферентних форм при зв'язці буття займає "в/у/ + місцевий", що означає рід діяльності /як-от: "Батько був у саперах" // "Батько був сапер /сапером/" чи внутрішній зміст предмета /напр.: "Та головне, зрештою, не в харчах, а в духовній поживі" /О.Гончар/. форми порівняльного звороту корелюють з формами називного й орудного відмінків, як-от: "Обличчя стало мов білий камінь" /О.Гончар/. "Спомин був як блискавка" /М.Рильський/. "Тернини - очі. Волосся - житній сніп" /М.Подольн/.

Модифікаційними можна вважати і співвідношення деяких плеонастичних словосполучень з прикметниками та іменниками, що виступають другою /апозитивною/ назвою суб'єкта-підмета, а саме: людина, чоловік, жінка, хлопець, дівчина, птиця, квітка, дерево та ін., напр.: "Дід був людина проста й малописьменна" /О.Довженко/ // "Дід був простим і малописьменним".

Окрему групу модифікаційних співвідношень становлять присудки з тавтологічною контамінацією предикативної синтаксеми. Редуплікація форм типу "красуня красунею", "герой героєм", "молодець молодцем", "теля телям", "баран бараном" і под. є виразним засобом авторизації з високим ступенем інтенсивності вираженої ознаки. До модифікаційних співвідношень предикативних синтаксем належить також співвідношення на основі кореляції синтетизму /аналітизму номінативних /речових/ і граматичних значень дієслівного складеного присудка, як-от: "Завод почав працювати" // "Завод запрацював"; "Починає світити" // "Світає" тощо.

Модифікаційні співвідношення непредикативних синтаксем пов'язані насамперед з особливостями граматичної семантики відмінкових форм імені та з лексичною синонімією службових форм /прийменників/. Умовами модифікаційних видозмін непредикативних синтаксем з атрибутивним, об'єктивним чи обставинним значенням є:

1/ семантика предикатива висловлення; 2/ лексичне наповнення синтаксеми; 3/ форма її вираження; 4/ синтаксична позиція. До модифікаційних співвідношень належать: 1/ співвідношення паралельних безприйменникових форм /як-от: купити хліб - купити хліба; співати пісні - співати пісень; випити чай - випити чаю/; 2/ співвід-

ношення безприменникової та применникової форми /сорочка сина - сорочка з сина; лист матері - лист від матері; працівник міністерства - працівник з міністерства /у міністерстві/; 3/ співвідношення різних применникових форм /приїхати до обіду - приїхати перед обідом; приїхати після обіду - приїхати по обіді; знаходитися біля університету - знаходитися поблизу університету - знаходитися неподалік /від університету тощо/.

Модифікаційні співвідношення пов'язані також із словотворчими видозмінами в межах тієї самої частини мови. Так, наприклад, різні присвійні та присвійно-відносні суфікси вносять певні відтінки у передачу посесивних відношень: -ів/-ів/, -ин/-ін/ - одичної присвійності; -ськ- /-івськ-, -івськ-, -инськ-, -інськ-/, -цьк-, -зьк- - узагальненої присвійності; -ач-/-яч-/, -ий - родової присвійності. Пор.: материна ласка і материнська ласка; батьків наказ і батьківський наказ; жінчин погляд і жінчий погляд тощо.

У системі засобів вираження атрибутивних відношень виділяються дві семантичні групи: 1/ засоби вираження посесивності і 2/ засоби вираження відносно-якісної характеристики предмета. До кореферентних посесивних засобів належать: присвійні та присвійно-відносні прикметники, присвійні займенники, родовий та давальний відмінки приналежності та деякі применниково-відмінкові форми, зокрема "в/у/+род.в.", "від+ род.в.", "з+род.в.", "на+ісц.в." та ін. Модифікаційними передусім є співвідношення різних відмінкових та применниково-відмінкових форм, пор.: "Очі в академіка поіялися тьмяною запоною" /П.Загребельний/ // "Очі академіка поіялися тьмяною запоною" // "Очі поіялися академікові тьмяною запоною".

Другу групу модифікаційних співвідношень у сфері атрибутивних синтаксем складають засоби вираження: 1/ атрибутивно-дистинативних значень /жердка до начиння // для начиння // на начиння; ліки проти кашлю // від кашлю і под./; 2/ атрибутивно-дименсивних /відстань до ста кілометрів // під сто кілометрів; поема на сім глав // з семи глав; вода до коліна // до колін і под./; 3/ атрибутивно-інтенсивних /спів на повен голос // у повен голос; 4/ атрибутивно-інструментальних /знеболення ін'єкціями // за допомогою ін'єкцій; гра в сопілку // на сопілку // на сопілці // сопілкою тощо/; 5/ атрибутивно-локальних /річка між скель // між скелями; квітник перед хатою // біля хати // неподалік /від хати/; 6/ атрибутивно-темпоральних /період від сесії до сесії // між сесіями; вечір під Новий рік // перед Новим роком/

тощо. Відтінки об'єктного, суб'єктного та обставинного типу свідчать про синтаксичну похідність атрибутивних номінацій, утворення їх на базі первинних об'єктних та обставинних конструкцій.

В основі кореферентності об'єктних синтаксем лежить спільне граматичне значення і зумовлена валентністю керуючих форм варіативність. Розрізняються співвідносні модифікації вираження об'єктних синтаксем відтінками значень. Наприклад, засоби передачі деліберативного об'єкта при дієсловах мислення, мовлення і под. /типу говорити про кого, що // за кого, що // об кім, чім // з природу кого, чого // відносно кого, чого та ін. відрізняються ступенем його конкретизації. Різні прийменники, зберігаючи своє загальне лексичне значення, уточнюють чи видозмінюють значення відмінкової форми. Так, кореферентні форми "в/у/+знахідний", "о/об+знахідний" та "по+місцевий", виражаючи об'єкт сприймання удару при дієсловах типу постукати, загрюкати, затарабанити /напр.: постукати в шибку // об шибку // по шибці, мають такі семантичні відмінності: "спрямування дії на об'єкт", "зіткнення дії з точкою поверхні предмета" чи "поширення дії до поверхні предмета".

Причини варіантності об'єктних синтаксем зумовлені здебільшого внутрішньомовними процесами, пов'язаними з аналогійними впливами, змінами в семантиці та в потенційній валентності керуючих форм тощо. Передумови кореферентності безприйменникових та прийменникових об'єктних синтаксем спільні і для синтаксем обставинного типу /локативних, темпоративних, каузативних, фінальних та ін./ . Їх кореферентність забезпечується спільністю синтаксичних значень, можливістю взаємозаміни та великим інвентарем синонімічних прийменників у граматичній системі української мови. Так, наприклад, у передачі категорії локальності беруть участь близько 140 просторових прийменників, серед яких найбільш вживаними є: біля, близько, від/ов/, вздовж, в/у/, впродовж, впоперек, всередині, довкола, довкіл, збоку, збоку від, поруч, поблизу, при та ін.

З урахуванням семантико-синтаксичної структури локативної синтаксеми, що формується взаємодією лексичних і граматичних значень як опорного, так і залежного компонентів, у дисертації виділяється 27 кореферентних рядів співвідносних форм. У системі модифікаційних співвідношень темпоративних синтаксем виділено 10 кореферентних співвідношень; у системі каузативних синтаксем - 8; у системі фінальних синтаксем - 3; у системі допустових синтаксем - 2; у системі синтаксем з зіставно-видільним значенням - 3 тощо.

Виявлення кореферентно-співвідносних модифікацій обставинних синтаксем є ілюстрацією збагачення й удосконалення граматичної

системи української мови.

Модифікаційні співвідношення в системі складних речень ґрунтуються насамперед на використанні синонімічних сполучникових засобів зв'язку між предикативними частинами. Так, у системі складносурядних речень виділяються кореферентні співвідношення, по-перше, на основі використання синонімічних сполучників /єднальних, приєднувальних, зіставних, протиставних, градаційних/, кожен з яких вносить певний відтінок у загальне функтивне значення/як "предиката предикатів"%. По-друге, модифікаційні співвідношення виникають на основі ускладнення сполучникових засобів підсилювальними частками. По-третє, це співвідношення, що з'являються у результаті подвійного сполучникового зв'язку. І по-четверте, модифікаційні співвідношення складносурядних речень виникають внаслідок багатозначності окремих сполучників та семантичної близькості, зокрема єднальних і зіставних, зіставних і градаційних тощо. Наприклад: "Не з початку - з фіналу почни, і /а/ псчаток розкрийся, наче долоня" /Б.Олійник/.

Конструктивні модифікації складнопідрядних речень також зв'язані до використання синонімічних функтивів /сполучників і сполучних слів/. Система сполучних засобів, що склалася в процесі історичного розвитку української мови, відзначається високим ступенем диференціації різноманітних відтінків у передачі тих чи інших семантико-синтаксичних відношень між предикативними одиницями. Так, наприклад, часовими функтивами в українській мові є сполучники коли, як, поки, доки, після того як, в той час як, перед тим як, перш ніж, до того як, відколи, відтоді як, з того часу як, а також сполучні слова як тільки, тільки, тільки-но, щойно, ледве, лише. Наприклад: "Після того як /коли, як, відколи, відтоді як, з того часу як і под./ економ ледве втік з поля в подертій одязі, ніхто вже не важивсь займати коні" /М.Коцюбинський/. Сполучні слова, що вживаються у ролі функтивів, на відміну від сполучників, будучи членами речення підрядної частини, беруть безпосередню участь у номінації події чи факту, є складовим елементом інформативно-референтійного смислу складного висловлення. Значну роль відіграє і синтаксична форма функтиву /безприйменникова чи прийменникова/, пор.: "Є штрих, без якого немає картини". "Є штрих, яким художник виразив майже весь смисл картини". "Є штрих, в якому майже весь смисл картини" і под.

Актуалізаторами референтних значень у кореферентних складнопідрядних реченнях виступають і співвідносні слова, їх семантика,

частининомовний статус, синтаксична форма та синтаксична позиція. Наприклад: "Що минуло, те вже не повернеться" /Леся Українка/ // "Минуле не повернеться"; "Щасливий той, хто має ласку й дім" /А.Малишко/ // "Щасливий, хто має ласку й дім".

Суттєвий відтінок у семантико-синтаксичні відношення складно-підрядних означальних речень вносить наявність корелятива перед співвідносним субстантивом, а саме: 1/ видільно-означальний: "Він працював в одному з колективів учених, котрих іменують нині космонавтами" // "Він працював в одному з колективів тих учених, котрих іменують нині космонавтами" /Я.Гримайло/; 2/ якісно-означальний: "Але цінити треба старість, яку тривога точить, а не заздрість!" // "Але таку цінити треба старість, яку тривога точить, а не заздрість" /Р.Третьяков/; 3/ міри, інтенсивності, ознаки: "Нема в житті сили, щоб ми з шляху свого зішли..." // "Нема в житті такої сили, щоб ми з шляху свого зішли..." /Л.Первомайський/ тощо.

Транспозиційні кореферентні співвідношення ґрунтуються на явищі транспозиції, яке займає чільне місце в теорії синтаксичної номінації. Функціональна транспозиція полягає в переведенні слова однієї граматичної категорії в іншу, внаслідок чого воно набуває нових ономасіологічних характеристик /морфологічних показників того класу слів, функції якого воно виконує/. Внаслідок транспозиції в синтаксисі утворилася значна кількість ФСС.

Транспозиційні співвідношення тісно пов'язані з поняттям синтаксичної похідності. Це здебільшого співвідношення первинних і вторинних мовних знаків, що мають спільне референтне значення. Як і модифікаційні, транспозиційні співвідношення - це насамперед співвідношення однопозиційних синтаксем /предикативних та не-предикативних /атрибутивного, об'єктного й обставинного типу/.

Основою транспозиційної співвіднесеності є ономасіологічна близькість та функціональна еквівалентність синтаксем, виражених різними частинами мови, а саме: 1/ іменника і прикметника, 2/ іменника і дієслова; 3/ дієслова і прикметника; 4/ дієслова і дієприкметника; 5/ дієслова і дієприслівника; 6/ іменника і прислівника; 7/ дієслова і прислівника; 8/ прикметника і прислівника; 9/ дієслова і вигука тощо. Наприклад: "Ніколи він не лицемірив" /не був лицемірним, не був лицеміром /; "Треті півні: кукуріку!" - Шелеснули в воду" /Т.Шевченко/. "Кукурікає півень, злетіши на паркан" /В.Минко/; "Був вітер" // "Було вітряно"; "Стало темно" // "Стеміліс" і под.

Різне лексико-морфологічне оформлення кореферентних засобів забезпечує інтерпретаційні й емоційно-експресивні відмінки значень специфікою ономазіологічних характеристик та видовіною типу зв'язку між елементами висловлення. Транспозиційні співвідношення формуються насамперед спільністю категоріальних значень різних частин мови. Так, наприклад, категорія стану об'єднує значну кількість дієслівних форм /типу радіти, сумувати, тужити, хворіти, лежати, сидіти і под./; прикметникових /типу радісний, сумний, хворий і под./; дієприкметникових /типу спорожній, згорьований, обморожений/; іменникових /типу халь, сум, радість, туга/; прислівникових /категорії стану/: радісно, весело, сумно, шумно, затишно і под.

До транспозиційних співвідношень у системі складних речень належать співвідносні складносурядні та складнопідрядні речення, тобто з видовіною синтаксичного зв'язку між предикативними частинами. Пер.: "Мій чоловік був живий, і я ні в чому не відчувала труднощів" // "Доки мій чоловік був живий, я ні в чому не відчувала труднощів"; "Задожило, і фільмування довелось припинити" /О.Гончар/ // "Задожило, так що фільмування довелось припинити"; "Але ООН є висока організація, і вона потребує високих слів" /П.Загребельний/ // "Але ООН є висока організація, яка потребує високих слів" і под.

Інтерверсивні співвідношення виникають у результаті інтерверсії /переміщення/ значущих компонентів в межах структури висловлення і базуються на їх синсемічності й семантичній координації. Найпоширенішим типом інтерверсивних співвідношень є ті, що ґрунтуються на опозиції агентивності /деагентивності актантів, внаслідок різної їх актуалізації. Наприклад: "Ми живемо добре" // "Нам живеться добре"; "Град побив пшеницю" // "Градом побило пшеницю" // "Пшениця побита градом" та ін. На формально-граматичному рівні для інтерверсивних співвідношень характерна міжпозиційна /різнопозиційна/ функціональна еквівалентність членів речення всередині його структурної схеми /підметів, присудків, прислівних поширювачів та детермінантів/. Таким чином, інтерверсивні співвідношення виходять за межі синтаксичної синонімії, у традиційному її тлумаченні, оскільки охоплюють співвідношення компонентів з різним граматичним значенням.

Інтерверсія компонентів може змінювати характер предикативних відношень речення або ж залишати його без змін, тобто інтерверсивні співвідношення можливі як всередині двоскладних та односкладних структур, так і між ними. Вони є наслідком історичних

емін у мові і пов'язані з перебудовою структури висловлення та перегрупуванням компонентів його семантичної структури, видозміною синтаксичних та семантико-синтаксичних зв'язків між ними. Як і транспозиційна, інтерверсивна співвіднесеність забезпечується ономасіологічною близькістю первинних і похідних форм /наприклад, іменника і прикметника; прикметника і прислівника; дієприкметника, дієприслівника та дієслова тощо/. Наприклад: "Такий порядок встановив батько" // "Такий порядок був встановлений батьком" // "Такий порядок встановлено батьком" і под.

Фактором, що зумовлює інтерверсивну кореферентність висловлень, є варіювання комунікативної перспективи висловлення. Саме інформативна вагомість окремих компонентів спричиняється до їх переміщення з однієї синтаксичної позиції в іншу, видозмінюючи, таким чином, ієрархізацію інформативно-референційної структури висловлення. Кореферентність на основі інтерверсивних співвідношень забезпечується такими факторами: 1/ кореляцією активності / неактивності семантичного суб'єкта / "Хлопець не спить" // "Хлопцеві не спиться"/; 2/ конверсивністю предикатних актантів / "Студент цікавиться історією українського музичного мистецтва" // "Історія українського музичного мистецтва цікавить студента"/; 3/ "розщепленням" семантики компонентів з синкретичними значеннями / "Вітром зламало дерево" // "Вітер зламав дерево" // "Від вітру зламалося дерево"/; 4/ варіюванням комунікативної перспективи за ступенем інформативної важливості того чи іншого компонента висловлення / "Поле засіяне" // "Поле засіяли" // "Поле засіяно" // "Засіяне поле". При аналізі інтерверсивних кореферентних співвідношень у системі складних /складнопідрядних/ речень враховується те, що в номінації ситуації дійсності складним реченням бере участь не лише лексично-фразеологічний склад предикативних частин, але й порядок їх розташування, засоби зв'язку, а також семантико-синтаксичні властивості опорного слова. В інтерверсивні кореферентні співвідношення вступають насамперед так звані "взаємопідрядні" речення /наприклад складнопідрядні часові речення з сполучними елементами тільки... як, тільки-но... як, ледве... як, ледве тільки... як і под. Пор.: "Ледве Тарасові минуло 9 літ, як умерла мати" /П.Мирний/ // "Ледве Тарасові минуло 9 літ, умерла мати" // "Тарасові минуло 9 літ, як умерла мати".

Взаємоконверсивність характеризуються і складнопідрядні речення відповідності /зіставлення/ з сполучниками в міру того як, чим...тим, що...то. Пор.: "Чим день коротший, тим довша ніч" /На-

родна творчість/ // "Чим довша ніч, тим день коротший"/; Що більший самолюб і фарисей, то більше прагне шани від людей" /Д.Павличко/ // "Що більше прагне шани від людей, то більший самолюб і фарисей".

Другим типом інтерверсивних співвідношень складних речень є випадки їх кореферентності на основі конверсії із зміною характеру предикативної частини /наприклад, складнопідрядні речення, що виражають причиново-наслідкові відношення/. Частина інтерверсивних співвідношень у сфері складнопідрядних речень виникає в результаті ускладнення "співзначеннями". Так, наприклад, серед підрядних означальних виділяються такі підтипи, як означально-з'ясувальні, означально-локальні, означально-часові, означально-причинові, означально-допустові, означально-цільові, означально-порівняльні та означально-наслідкові, що дає змогу їм співвідноситися з відповідними підрядними обставинного типу.

Метатаксічні /від *мета*. - зміна, перетворення, переміщення і *taxis* - побудова, порядок, розміщення/ - це кореферентні співвідношення різноструктурних одиниць, що належать до різних рівнів /рангів/. Вони відображають насамперед взаємозв'язки центральних і периферійних засобів вираження таксису у поліпредикативних структурах. Метатаксічні співвідношення базуються також на кореляції висловлень з різним ступенем актуалізації фрагментів повідомлення про ту саму ситуацію дійсності. До метатаксічних належать співвідношення одиниць, в яких беруть участь синтаксічні процеси "розгортання", "розлирення", "ускладнення" схеми речення чи, навпаки, "згортання", "спрощення", "редукції", "конденсації", "злиття" тощо. Це насамперед співвідношення семантично неелементарних речень з інфінітивами, девербативами, дієприкметниками та дієприслівниками у функції головних та поширюючих членів речення; речень з сурядними рядами слів /з однорідними членами/; речень з напівпредикативними, співпредикативними зворотами та ін. з їх відповідниками - складними реченнями. Подібні співвідношення різнорівневих синтаксічних одиниць трактуються мовознавцями як синтаксічна синонімія /Г.О.Золотова, М.П.Одинцова, Н.Власова/; лексико-синтаксічна синонімія /К.Габка/; варіативний синтаксічний ряд /Н.Ю.Шведова, І.М.Сгороза/; синтаксічна співвідносність /В.В.Кузьмін/; дериваційна парадигма /В.А.Белашапкова, Т.В.Шмельова/ і под. Критеріями метатаксічної кореферентності є спільний репрезентативний зміст та ізоморфізм різноструктурних елементів, який досягається збереженням спільнокоренових значущих лексем. Передумовою коре-

ферентності є наявність у структурі співвідносних висловлень поліпредикативних відношень /крім прямої предикативності, що репрезентує актуалізовану пропозицію, паралельно виражаються неактуалізовані пропозиції/. На основі різних типів предикативного ускладнення простих неелементарних висловлень виділяється три основні типи метатаксичних співвідношень з реченнями складними: 1/ на основі ускладнення співпредикативними відношеннями; 2/ на основі ускладнення напівпредикативними відношеннями; 3/ на основі ускладнення супровідними предикативними відношеннями /доповнюючого, пояснювального й уточнювального характеру/. Співпредикативний зв'язок, на відміну від прямопредикативного, є однібічним, односпрямованим. Співпредикативні відношення виникають у структурі простого речення внаслідок вживання предикатних синтаксем, виражених інфінітивами, дієприкметниками, дієприслівниками та девербативами. Пор.: "Климу велено бігти" /Є.Гуцало/ // "Климу велено, щоб він біг"; "Старий Варчук поспішав скосити перестиглий овес" // "Старий Варчук поспішав скосити овес, що перестиг" /З журналу/.

Співпредикативним ускладненням характеризуються також висловлення, в яких позицію ускладнюючого компонента займає доад'єктив /напр.: "При широті між людьми ... ніякий ризик не страшний!" /Л.Українка/ // "Якщо будуть ширими люди, то ніякий ризик не страшний"; "/Агенти/ з нахабністю ярмаркового фокусника пропонували товари своєї фірми" /І.Вільде/ // "/Агенти/, немсв нахабні ярмаркові фокусники, пропонували товари своєї фірми" і под./.

Кореферентні співвідношення на основі ускладнення напівпредикативністю пов'язані з явищами відокремлення, смислового й інтонаційного виділення окремих сегментів простого ускладненого речення. Напівпредикативні звороти /інфінітивні, дієприкметникові, дієприслівникові, прикметникові, субстантивні/ характеризуються подвійним характером синтаксичного зв'язку і є сконденсованим вираженням додаткового повідомлення, що в той чи інший спосіб доповнює основне. Вони відзначаються також синкретизмом семантики, що дає їм змогу співвідноситися з декількома типами речень. Наприклад: "Обачний, розсудливий, поміркований, він у найкритичніші хвилини не втрачав розважливого спокою та самовладання" /О.Гончар/ // "Він був обачним, розсудливим, поміркованим, і /тому/ у найкритичніші хвилини не втрачав розважливого спокою та самовладання" // "Він був обачним, розсудливим, поміркованим, так що у найкритичніші хвилини не втрачав розважливого спокою

та самовладання" // "Він у найкритичніші хвилини не втрачав розважливого спокою та самовладання, оскільки був обачним, розсудливим, поміркованим".

Предикативні відношення супровідного / доповнюючого, уточнюючого / характеру відрізняються від попереднього типу семантико-синтаксичного ускладнення насамперед тим, що стосуються конкретного члена речення, виражаючи додаткову предикативність / згорнуту, частково імпліковану / внаслідок експліцитного подвійного позначення референта. Власива пояснення супровідна предикативність і особливий синтаксичний зв'язок між компонентами характеризують цю конструкцію як фактор синтаксичного ускладнення, в результаті якого монопредикативна структура стає потенційно поліпредикативною, ускладненою двоспрямованим пояснювальним зв'язком. Функціональними різновидами уточнювально-пояснювальних відношень є: 1/ власне уточнення / уточнюючі поширювачі означального типу, прикладки, обставинні кваліфікатори /; 2/ приєднання / звороти, що виражають доповнюючі відомості і приєднуються сполучними словами типу навіть, особливо, головним чином, переважно, передусім, здебільшого та ін. /; 3/ пояснення / звороти з сполучниками тобто, цебто, або, чи, а саме /; 4/ виділення / звороти із значенням включення, виключення, заміщення / . До висловлень, ускладнених супровідною потенційною предикативністю, належать і речення з вставними та вставленими компонентами.

Речення з уточнюючою, дублюючою, пояснюючою номінацією того самого референта об'єктивної дійсності є конденсовано вираженим додатковим повідомленням, доданим мовцем паралельно з основним повідомленням у процесі мовлення. Вони перебувають у кореферентних, функціонально-еквівалентних відношеннях насамперед з складнопідрядними реченнями та реченнями з вставними компонентами. Семантична та структурна близькість речень з вставними і вставленими компонентами до складних зумовлює їх кореферентні співвідношення з складносурядними, складнопідрядними та безсполучниковими реченнями.

Супровідна предикативність є ускладнюючим компонентом не лише простих, але й складних речень, що дозволяє останнім вступати в кореферентні співвідношення із складними багатоконпонентними реченнями з різними типами синтаксичного зв'язку та з текстовими утвореннями.

Комунікативно-актуалізаційні співвідношення охоплюють засоби вираження того самого референтного значення, що функціонують без-

посередньо у зв'язному мовленні, тобто виходять за межі так званих граматичних речень. Ці співвідносні засоби відзначаються також різним рівнем ремо-тематичного членування, різною композиційною структурою, ступенем актуалізації окремих компонентів в межах фрази, редукцією окремих компонентів тощо. Виходячи з засад функціональної граматики, учені зауважують, що саме текст є реальним ґрунтом опису граматичних особливостей мовних одиниць, оскільки він "детермінує форми в тих чи інших варіантах їх вияву"¹. Мовленнева реалізація висловлення може бути представлена декількома варіантами синтаксування пропозиції, що не збігається з граматичним реченням, тобто, наприклад, неповною реалізацією структурної схеми чи інтеграцією декількох речень, що становлять надфразу єдність, кореферентну з граматичним реченням.

У роботі виділяються такі типи комунікативно-актуалізаційних кореферентних співвідношень: 1/ на основі різного ремо-тематичного актуального членування висловлень; 2/ співвідношення висловлень /граматичних речень/ та дискурсивних висловлень; 3/ на основі повноти / неповноти реалізації структурної схеми висловлення; 4/ на основі експліцитності / імпліцитності вираження окремих значень; 5/ співвідношення стилістично нейтральних та емоційно-експресивних комунікативних варіантів на основі семантичної транспозиції окремих форм, ускладнення частками, вигуками тощо. В основі кореферентності висловлень з різним ремо-тематичним членуванням лежить варіювання функціональної перспективи речення словопорядком та інтонацією, фразовим та логічним наголосами. Наприклад: "Людині властиво помилятися" і "Помилятися властиво людині", "Властиво людині помилятися"; "У нього хвора мати" і "У нього мати хвора" тощо. Кореферентними є також нерозчленовані номінативні та еліптичні двоскладні речення /напр.: "Безлюддя й пустка навкруги" /М.Бажан/ // "Навкруги - безлюддя й пустка"/; значна кількість двоскладних іменних речень, зокрема з інфінітивними підметами /"Вміння здружувати людей - це найістотніше в праці дипломата" /О.Гончар/ // "Найістотніше в праці дипломата - це вміння здружувати людей"/; окремих безособових речень та двоскладних /напр.: "Палити шкідливо" // "Палити - шкідливо"/ і под. Різне синтагматичне й ремо-тематичне членування зумовлює кореферентні співвідношення простих неускладнених та ускладнених

¹ Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. - К., 1965. - С.95.

речень з напівпредикативними компонентами, пор.: "Кость швидко вийшов з хати, глибоко стурбований" /О.Пцілка/ // "Кость швидко вийшов глибоко стурбований з хати" // "Глибоко стурбований Кость швидко вийшов з хати" і под. На основі різного ремо-тематичного членування можливі кореферентні співвідношення і в системі складних речень /наприклад складнопідрядних міри та ступені і наслідку: "Земля так набралася води, що вже і в себе не приймала" /П.Мирний/ // "Земля набралася води, так що вже і в себе не приймала"/.

Досить різноманітні кореферентні співвідношення висловлень /граматичних речень/ та дискурсивних висловлень. До дискурсивних висловлень у дисертації зараховуються текстові повднання речень з парцельованими компонентами /напр.: "Пригадалося раптом обличчя прапорщика Петленка. Смагляве, з невеликими вусиками вниз" /А.Головко/ // "Пригадалося раптом обличчя прапорщика Петленка, смагляве, з невеликими вусиками вниз"; "Григір Тютюнник... Я не знаю, де б він зараз був, якби дожив до наших днів" /А.Дімаров/ // "Я не знаю, де б він, Григір Тютюнник, зараз був, якби дожив до наших днів"/; з сегментованими компонентами /"Стрельнув хтось з рушниці. Так по селу й покотилось" /М.Кочобинський/ // "Стрельнув хтось з рушниці - так по селу й покотилось"/. Особливий різновид кореферентних комунікативно-актуалізаційних співвідношень становлять співвідношення за варіантом повноти / неповноти реалізації структурної схеми, що залежить від конситуації мовлення, комунікативно-прагматичних інтенцій мовця тощо.

До кореферентних співвідношень висловлень на основі експліцитності / імпліцитності вираження окремих значень у роботі зараховуються насамперед співвідношення окремих односкладних та двоскладних речень: 1/ на основі експліцитності / імпліцитності вираження вказівки на суб'єкт /означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові та двоскладні/; 2/ на основі експліцитності / імпліцитності вираження значення буття, екзистенційності /номінативні та двоскладні/; 3/ на основі експліцитності / імпліцитності вираження заперечення буття /генітивні, безособові та двоскладні/; 4/ на основі експліцитності / імпліцитності вираження різних модальних значень /інфінітивні та двоскладні/. Окремим типом комунікативно-актуалізаційних співвідношень вважаються кореферентні співвідношення складних сполучникових та безсполучникових речень на основі експліцитності / імпліцитності вираження семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами. Сучасний стан розвитку української мови характеризується інтенсивним функціонуванням безсполучникових конструкцій,

які позначені стилістичною маркованістю й експресивністю. Імплицитно виражаючи семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами, які в сполучникових реченнях передаються функтивами, безсполучниковий зв'язок не охоплює, однак, усіх можливих семантико-синтаксичних відношень. Імплицитним безсполучниковим зв'язком передаються здебільшого відношення часові /одночасності, послідовності/, протиставні, з'ясувальні, умовні, наслідкові і пояснювальні. Особливо виразно передають безсполучникові речення з'ясувальні відношення, вступаючи у кореферентні співвідношення з відповідними складнопідрядними реченнями, як-от: "Так, вірю я: тут буде місто" /М.Терещенко/ // "Так, вірю я, що тут буде місто"/.

Частина безсполучникових поєднань виражає відношення, близькі до складнопідрядних означальних, пор.: "Здається, в Англії існує такий звичай - гість може зникнути непомітно, не прощаючись..." /Л.Дмитерко/ // "Здається, в Англії існує такий звичай, що гість може зникнути непомітно, не прощаючись".

Безсполучниковий зв'язок трактується багатьма вченими як недиференційований, проте правильніше було б сказати, що своєрідність безсполучникового зв'язку полягає у вираженні комплексних семантико-синтаксичних відношень. Часто безсполучниковий зв'язок характеризується полісемантичністю відношень між двома взаємопов'язаними ситуаціями дійсності /одночасності, паралельності, зіставлення, протиставлення, часу, пояснення та ін./, тоді як співвідносна сполучникова конструкція експліцитно вказує на конкретний тип семантико-синтаксичних відношень, пор.: "Нап'юся з живої криниці - візьму доброти від землі" /П.Сингаївський/ // "Нап'юся з живої криниці - і візьму доброти від землі" // "Як нап'юся з живої криниці - візьму доброти від землі" // "Нап'юся з живої криниці, так що візьму доброти від землі" тощо.

Намагання встановити повну, однозначну еквівалентність між безсполучниковими та сполучниковими реченнями означало б абсолютне нерозуміння природи безсполучниковості як явища надзвичайно місткого в семантичному відношенні. Заміна імплицитного зв'язку експліцитним не завжди можлива. Крім того, вона призводить до втрати експресивності, характерної безсполучниковим поєднанням.

Співвідношення стилістично нейтральних та емоційно-експресивних комунікативних варіантів на основі семантичної транспозиції /переосмислення значень/ окремих форм, а також введення різних часток, вигуків досить характерні розмовному мовленню: пор.:

"Дівчина красива" /стилістично нейтральне/ і "Ох і красива ж дівчина!", "Ну й красива дівчина!", "Яка красива дівчина!", "Хіба не красива дівчина?" і под. Експресивний компонент смислу, який виражає внутрішній стан мовця, різноманітні модально-оцінні характеристики доповнюють, ускладнюють основний репрезентативний смисл кореферентних висловлень, співвідносних із стилістично-нейтральним комунікативним варіантом.

Комунікативно-експресивні висловлення, в яких наявна семантична транспозиція окремих форм, творяться внаслідок видозміни інтонуювання, в результаті якої маємо ексцентричні / ендосентричні опозиції. Ексцентричними є висловлення, інформативно-референційний смисл яких не виводиться із значень компонентів, що входять до їх складу. Наприклад, вживання форм наказового способу в значенні умовного /"Василенко вже давно помітив Шляхтича, бо й спробуй його не помітити поміж такими двома геодезичними знаками..." /П.Загребельний/ // "Василенко вже давно помітив Шляхтича, бо спробував би його не помітити..." /; вживання форм одного граматичного часу в значенні іншого /"Якщо ви нам не допоможете, ми пропали" /Розм./ "Якщо ви нам не допоможете, ми пропадем" /; вживання питального речення в значенні стверджувального, спонукального чи опитивного /пор.: "А чом би ти не поїхав у Китай? Побачив би світа!" /І.Карпенко-Карий/ // "Поїдь у Китай!..." /; стверджувальних за формою конструкцій у заперечному значенні /"Так він тобі допоможе!" /Розм./ // "Він тобі не допоможе"; "От і зрозумій цих дівчат, - гірко думав Тимко" /Г.Тютюнник/ // "Не зрозумієш цих дівчат..." / і под.

Значна кількість комунікативно-актуалізаційних кореферентних співвідношень в усному розмовному мовленні безпосередньо пов'язана з тенденцією до зростання експресивності й суб'єктивно-оцінної виразності виражальних засобів, а також з комунікативно-прагматичними інтенціями мовця, з його намаганням добирати чи самостійно творити саме той засіб, який є стилістично багатшим у плані мовної естетики, найбільш економним і зручним у вживанні; з прагненням автора висловлення виділяти, актуалізувати певний елемент чи сегмент тощо.

Інтелектуальне моделювання факту, події чи ситуації реальної дійсності забезпечується не тільки індивідуальним добром тих чи інших номінативних знаків із сукупності співвідносних /кореферентних/ форм і конструкцій, але й з індивідуально-авторською репрезентацією загального інтонуювання висловлення /звичайного чи експресивного/, а також вибором темо-рематичного члену-

вання відповідно до конкретної комунікативної перспективи.

У висновках роботи подано теоретичні узагальнення на основі проведеного комплексно-системного аналізу ФСС в синтаксисі, сформульовано суть основних понять, пов'язаних з проблемою ФСС. У результаті проведеного дослідження пропонується ряд висновків та узагальнень щодо методів дослідження ФСС у синтаксисі, причин, які зумовили їх існування, а також щодо суті синтаксичного явища кореферентності та типів кореферентних співвідношень.

1. Синтаксична система української мови становить розгалужену систему однорівневих та різнорівневих одиниць /синтаксем, словосполучень, простих і складних речень, дискурсивних висловлень/, що перебувають у ФСС.

2. ФСС є результатом парадигматичних та синтагматичних видозмін синтаксичних одиниць, що мають спільну ониматологічну функцію, у процесі номінативної деривації, тобто є наслідком різних типів їх структурування /синтаксування/.

3. Аналіз ФСС у синтаксисі повинен здійснюватися з урахуванням передусім історико-динамічного /еволюційного/ характеру граматичної системи української мови. ФСС, що об'єднують мікросистеми співвідносних засобів вираження предикативних і непредикативних /означальних, об'єктних, локальних, темпоральних, каузальних і ін./ значень, а також речень і надфразних одиниць як засобів вираження окремих ситуацій дійсності та відношень між ними, є живим продуктом мовного розвитку, результатом творчої інтелектуально-комунікативної діяльності мовців.

4. Підхід до визначення ФСС у синтаксичній системі сучасної української мови повинен зраховувати історичну похідність мовних форм та конструкцій від інших, їх ониматологічну близькість, функціональну еквівалентність та взаємозаступність.

5. В основі ФСС синтаксичних одиниць лежить їх кореферентність, тобто співвідносність внаслідок спільності репрезентативно-номінативної функції синтаксичних одиниць, спільності референтного значення словоформи чи конструкції або спільності інформативно-референтного смислу висловлень.

6. Кореферентність на синтаксичному рівні слід розуміти ширше, ніж концептуальну тотожність декількох іменників чи іменників та займенників у тематично об'єднаному контексті, а саме як функціональну співвіднесеність синтаксичних одиниць з тим самим референтом на рівні синтаксем, а також речень-висловлень та надфразних одиниць, що володіють спільним інформативно-референтним смислом.

7. Кореперентні синтаксичні одиниці утворюються у результаті варіювання їх формальної та семантичної структури при збереженні спільного референта. Кореперентність безпосередньо пов'язана з актуалізацією, тобто із співвіднесенням потенційного /віртуального/ мовного знака з дійсністю, з пристосуванням його до потреб мовленнєвої ситуації.

8. У формуванні референційного змісту висловлення беруть участь три взаємопов'язані процеси: 1/ власне номінація /пряме, непряме чи експресивне найменування події, факту чи ситуації об'єктивної дійсності/; 2/ предикація - найменування відношень між діючою особою і дією чи між предикативною ознакою та її носієм; 3/ детермінація - спосіб поширення, пояснення, уточнення чи ускладнення того чи іншого компонента висловлення. Таке розуміння номінативної деривації дає змогу по-новому охарактеризувати ФСС синтаксичних одиниць як систему взаємопов'язаних однорівневих та різнорівневих знаків номінації /синтаксем, словосполучень, напівпредикативних поєднань синтаксем, монопропозитивних і поліпропозитивних граматичних речень та дискурсивних поєднань/.

9. У синтаксичній системі української мови виділяється п'ять основних типів кореперентних співвідношень, зумовлених різними типами синтаксування мовних засобів, а саме: 1/ модифікаційною видозміною окремих словоформ у структурі простого висловлення чи функтиву складного висловлення; 2/ синтаксичною транспозицією різних морфологічних засобів у певній синтаксичній функції; 3/ внутрішньою перебудовою структури висловлень у результаті інтерверсії /перестановки, зміни/ синтаксичної позиції компонентів; 4/ семантичною компресією, ущільненням та спрощенням структури висловлення, ускладненням співпредикативними, напівпредикативними та супровідними предикативними відношеннями основних пропозиційних значень; 5/ різним ремо-тематичним членуванням, актуалізацією окремих компонентів чи сегментів висловлення у зв'язаному мовленні, тексті /дискурсі/, семантичною транспозицією окремих форм та ускладненням частками, вигуками тощо.

10. У системі кореперентних співвідношень простежується певна ієрархізація. Так, модифікаційні й транспозиційні співвідношення виявляються здебільшого на рівні синтаксем; інтерверсивні - на рівні монопропозитивних речень; метатаксичні - на рівні поліпропозитивних речень і комунікативно-актуалізаційні - на рівні зв'язаного мовлення, тексту /дискурсу/.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Засоби вираження присвійності в українській мові: Навчальний посібник. - Чернівці, 1975 /1,25 др.а./.
2. Родовий приналежності в буковинських говорах /російською мовою/ // Сөветчадие по Общеславянскому лингвистическому атласу: Тезиси докладов. - М., 1977 /0,18 др.а./.
3. Синтаксис багаточленних антропонімів у буковинських говорах // Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови: Тези доповідей. - Ужгород, 1978 /0,18 др.а./.
4. Прийменникові конструкції з присвійним значенням // Українське мовознавство. - 1979. - № 7. /0,5 др.а./.
5. Лабораторні роботи з синтаксису сучасної української мови. /У співавт./ . Вип.1 - Чернівці, 1981 /3,45 др.а./; вип.2 - Чернівці, 1982 /3,0 др.а./; вип.3 - Чернівці, 1983 /3,0 др.а./; вип.4 - Чернівці, 1984 /3,0 др.а./; вип.5 - Чернівці, 1985 /3,0 др.а./.
6. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Збірник вправ. /У співавт./ . - К.: Вища школа, 1981 /12,02 др.а./.
7. Проблеми граматичної синонімії сучасної української мови: Спецкурс для студентів-філологів. - Чернівці, 1982 /1,0 др.а./.
8. Структурно-семантична характеристика родового приналежності в сучасній українській мові // Українське мовознавство. - 1982. - № 10. /0,4 др.а./.
9. Розвиток семантичної структури лексеми "чужий" у слов'янських мовах // Лексика української мови у її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. - Ужгород, 1982 /0,12 др.а./.
10. Варіантність та синонімія образних засобів української народної пісні /російською мовою/ // Всесоюзная сессия по итогам антропологических исследований 1982-1983 годов: Тезиси докладов. ч.2. - Черновцы, 1984 /0,12 др.а./.
11. Засоби вираження присвійності у мові творів Ю.Федьковича // Дрій Федькович: Тези доповідей наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження відомого письменника-демократа і громадського діяча Ю.Федьковича. - Чернівці, 1984 /0,12 др.а./.
12. Естетична функція присвійних конструкцій у поетичному мовленні М.Рильського // Тези доповідей і повідомлень Республіканської науково-теоретичної конференції /28-30 травня 1985 р./ - Житомир, 1985 /0,12 др.а./.
13. Методичні вказівки і контрольні завдання з курсу синтаксису сучасної української мови. /У співавт./ . - Вип.1. - Чернівці, 1986

/3 др.а./; вип.2. - Чернівці, 1987 /2,0 др.а./; вип.3. - Чернівці, 1988 /3,0 др.а./; вип.4. - Чернівці, 1989 /2,0 др.а./; вип.5. - Чернівці, 1990 /3,0 др.а./; вип.6. - Чернівці, 1991 /3,0 др.а./.

14. Формально-семантичні співвідношення в системі форм присудків у мові байок Л.Глібова // Глібовські читання, присвячені 160-річчю від дня народження письменника: Тези доповідей. - Ніжин, 1987 /0,12 др.а./.

15. Особливості перекладу присвійних конструкцій /на матеріалі російських та українських художніх текстів/ // IX Республіканська славістична конференція /12-14 травня 1987 р./, Великий Жовтень і розвиток духовної культури слов'янських народів: Тези доповідей та повідомлень. - Ч.І. - Одеса, 1987 /0,12 др.а./.

16. Основи формально-семантичної співвіднесеності присвійних лексем в історичному аспекті /російською мовою/ // Актуальные проблемы исторической лексикологии и лексикографии восточнославянских языков: Тезисы докладов Второй Всесоюзной конференции. - Днепрпетровск, 1988 /0,12 др.а./.

17. Із спостережень над синтаксичною синонімікою поезії О.Кобилянської "Земля" // Творчість Ольги Кобилянської у контексті української та світової літератури /до 125-річчя з дня народження письменниці: Тези доповідей і повідомлень. - Ч.2. - Чернівці, 1988 /0,12 др.а./.

18. Із спостережень над синтаксичною синонімікою творів Б.Грінченка // Борис Грінченко: Тези доповідей респ. науково-практичної конференції, присв.120-річчю з дня народження відомого українського письменника, вченого, громадського діяча /1-3 грудня 1988 р./ - Ворошиловград, 1988 /0,18 др.а./.

19. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Лабораторний практикум: Навч.посібник. /У співавт./ - К.: Вища школа, 1989 /13,83 др.а./.

20. Формально-семантична співвіднесеність присвійних конструкцій в літературно-критичних працях О.Т.Гончара // Літературний процес і творча індивідуальність письменника /на матеріалі творчості Олеса Гончара/: Тези доповідей обласної конференції. - Дніпропетровськ, 1988 /0,18 др.а./.

21. Естетична функція присвійних конструкцій у творах Я.Галана // Розвиток освіти і культури в західних областях УРСР /1939-1989 рр./: Тези доповідей науково-практичної конференції. - Ч.2.- Тернопіль, 1989 /0,18 др.а./.

22. Потенційна співвіднесеність синтаксичних конструкцій на рівні тексту /російською мовою/ // Автоматический анализ, перевод, обучение пониманию текста: Тезисы выступлений на научном совещании /Черновцы, май 1989 г./ - М., 1989 /0,18 др.а./.

23. Синтаксично-співвідносні конструкції у мові творів М.М.Коцюбинського // Обласна науково-практична конференція, присвячена 125-річчю з дня народження М.М.Коцюбинського: Тези доповідей. - Ч.2. - Чернівці, 1989 /0,12 др.а./.

24. Синтаксичні синоніми і варіанти з об'єктним значенням у мові творів Якова Головацького. /У співавт./ // Тернопільські славістичні історико-філологічні читання. Рік І. Яків Головацький і рух за національне відродження та культурне єднання слов'янських народів: Тези доповідей та повідомлень конференції /23-24 жовтня 1989 р./ - Тернопіль, 1989 /0,18 др.а./.

25. Особливості функціонування синтаксичних синонімів у близькоспоріднених мовах. /У співавт./ // Здійснення ленінської національної політики на Донбасі: Тези доповідей та повідомлень Республіканської наукової конференції /21-24 лютого 1990 р./ - Донецьк, 1990 /0,18 др.а./.

26. Особливості перекладу українською мовою дієслівних конструкцій, утворених способом керування, у творах В.І.Леніна. /У співавт./ // Творческое наследие В.И.Ленина и развитие восточнославянских языков: Тезисы докладов Республіканской научной конференции /19-21 апреля 1990 г./ - Львов, 1990./0,18 др.а./.

27. Авторизація і каузація як засоби ускладнення іменних речень у мові творів О.Кобилянської // 50 років возз'єднання Північної Буковини і Хотинського повіту Бессарабії з Радянською Україною у складі СРСР: Тези доповідей та повідомлень обласної історико-краєзнавчої наукової конференції /Чернівці, 11-12 травня 1990 р./ - Ч.1. - Чернівці, 1990 /0,18 др.а./.

28. Особливості синоніміки присудкових форм у мові творів О.Кобилянської. /У співавт./ //50 років возз'єднання Північної Буковини і Хотинського повіту Бессарабії з Радянською Україною у складі СРСР: Тези доповідей та повідомлень обласної історико-краєзнавчої наукової конференції. - Чернівці, 1990./0,18 др.а./.

29. Зауваги В.Сімовича про особливості кореляції активних і пасивних зворотів в українській мові // Розвиток мовознавства в Західній Україні в 20-30 рр. XX ст.: Регіональна наукова конференція, присвячена пам'яті В.Сімовича /28-29 січня 1992 р./: Тези доповідей. - Львів, 1992 /0,18 др.а./.

30. І.Огієнко про варіативність синтаксичних конструкцій // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка: Тези доповідей науково-теоретичної конференції до 110-річчя від дня народження. - Кам'янець-Подільський, 1992 /0,12 др.а./.

31. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. Збірник вправ. 2-е вид., випр. і доп. /У співавт./ - К.: Вища школа, 1992 /15,22 др.а./.

32. Синоніміка присвійних конструкцій // Українська мова і література в школі. - 1993. - № 1 /0,5 др.а./.

33. Кореферентні співвідношення в системі синтаксичних одиниць // Матеріали Міжнародної наукової конференції "Семантика мови і тексту" /13-15 жовтня 1993 р./ - Ч.І. - Івано-Франківськ, 1993 /0,12 др.а./.

34. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. /У співавт./ - К.: Вища школа, 1994 /39,92 др.а./.

Н.Тюс

It is noted that the above information was obtained from the files of the Department of the Interior, Bureau of Land Management, and is being furnished to you for your information.

Very truly yours,
[Signature]
[Title]

Підписано до друку 11.01.94.
Формат 60x84/16. Папір друкарський №2.
Офсетний друк. Ум. Друк. аркушів 2,2.
Обл.-вид. аркушів 2,3. Замовлення 005.
Тираж 100. Безплатно

Лабораторія копіювально-розмножувального друку

Чернівецького державного університету

м. Чернівці, вул. Кошубинського 2

459037

AB 29.119

AB 29.119